

MÜZDELİFE (المزدلفة)

Hacda Arafat vakfesinden sonra
ikinci vakfenin yapıldığı yer.

Sözlükte “yaklaşmak; yaklaştırmak” anlamındaki **zelf** kökünün “iftiâl” kalıbından türeyen **müzelife** kelimesi hac mevsiminde Arafat’tan inen insanların toplanarak zikir, dua ve vakfe ile Allah’a yaklaşmaları yahut burasının insanları Allah’a yaklaştırmamasından dolayı bu mekâna isim olmuştur. Arafat’tan hareketle buraya yaklaşıldığı veya bu yere gelmekle insanların Mina’ya yaklaşmış olmaları yahut aynı kökten **zülf** kelimesinin “gecenin başlangıcından bir süre” anlamı taşıması ve gecenin ilk zaman diliminde Arafat’tan buraya gelinmesinden dolayı bu adın verildiği de söylenir. Müzelife ayrıca Hz. Âdem ile Havvâ burada buluştuğu, insanlar toplanıp bir araya geldikleri, akşam ve yatsı namazları yatsı vakti girdikten sonra birlikte kılındığı için **Cem’** (toplanma, bir araya gelme) diye de isimlendirilmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de anılan Meş’ar-i Harâm ile (el-Bakara 2/198) Müzelife’nin mi, yoksa buradaki Kuzah tepesinin mi kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (bk. KUZAH; MEŞ’AR-I HARÂM). Müzelife kelimesi Kur’an’da zikredilmemekle birlikte “zelf” kökünün türevleri sözlük anlamında on âyette (M. F. Abdülbâki, *Mu’cem*, “zlf” md.) ve muhtelif hadislerde geçmekte, ayrıca mekân ismi olarak Müzelife ve Cem’ birçok hadiste anılmaktadır (Wensinck, *Mu’cem*, “zlf”, “cem” ve “müzelife” md.leri).

Doğu-batı istikametindeki uzunluğu 4370 m., toplam alanı 963 hektar olan Müzelife ile Mina arasındaki batı sınırı Muhassir vadisinin doğu çizgisi ve Mudaybi’ dağı, Arafat’la olan doğu sınırı, buradan Müzelife’ye doğru uzanan iki dar geçidin çıkış yeriyile bu geçitlere paralel olarak Müzelife yönüne doğru ilerleyen Dab yolunun geçitlerin çıkış yeri hizasına gelen kısmı, kuzeyde Sebîr dağı, güneyde Zâtüselim, Zümerah ve Müzelife dağları olup bu dağların içe bakan yüzleri Müzelife’ye dahildir. Günümüzde bu sınırlar işaret levhalarıyla belirlenmiştir.

Hz. İbrâhim’in dinini tahrif eden Câhiliye Arapları kendi anlayışlarına uygun biçimde Kâbe’yi tavaf etmek, hac yapmak, Arafat ve Müzelife’de vakfeye durmak, kurban kesmek gibi âdetleri sürdürüyorlardı. Kureyş ve müttefiki olan kabileler kendilerini Harem ehli ve Allah’ın dostları

sayarak diğerlerinden imtiyazlı görüyorlardı. Bu sebeple vakfeyi Harem sınırları dışında kalan Arafat’ta değil Müzelife’deki Kuzah tepesinde yapar, Câhiliye âdetlerine göre kurban olduklarının bilinmesi için hayvanların derileri burada çizilmek suretiyle kan akıtılıp işaretlenirdi. Diğer Araplar ise Arafat’ta vakfeye durduktan sonra verilen izinle Müzelife’ye gelirlerdi. İslâm’dan sonra haccın bir rüknü olan vakfe Arafat’ta, vâcip vakfe ise Müzelife’de icra edilir oldu. Hz. Peygamber’in uygulaması dikkate alınarak Müzelife vakfesinin mümkün olduğu ölçüde Kuzah tepesi veya civarında yapılması tavsiye edilmiştir.

Resûl-i Ekrem, Vedâ haccında Arafat vakfesinin ardından Müzelife’ye gelip Kuzah tepesine yakın bir yere indi. Yatsı vaktinde akşamla birlikte yatsı namazını kıldı. Bu arada hasta ve güçsüz olanların Mina’ya gitmesine izin verdi ve güneş doğmadan şeytan taşlamaya başlamamalarını tembih etti. Fecre kadar dinlendikten sonra erkence kalkıp sabah namazını kıldırdı ve devesine binerek Kuzah tepesine geldi. Cenâb-ı Hakk’ın emri doğrultusunda (el-Bakara 2/198) kibleye dönüp tekbir ve tehlil getirdi, dua etti. Ortalık açarınca kadar vakfeyi sürdürdü. Burada hacca ilgili sorulara cevap verdi, Müzelife’nin her tarafının vakfe yeri olduğunu belirtti. Müzelife’den ayrılmak için güneşin doğmasını bekleyen Câhiliye Arapları’nın aksine Hz. Peygamber güneş doğmadan Mina’ya hareket etti. Resûl-i Ekrem, Arafat’ta ümmetinin affı için yaptığı duayı Müzelife’de tekrar etmiş ve ardından gülümsemişti. Bunun sebebi sorulunca duasının Allah tarafından kabul edildiğini ve ümmetinin başışlandığını öğrenen şeytanın nasıl perişan olduğunu gördüğü için gülümsediğini belirtmiştir (el-Müsneâ, IV, 14-15; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, V, 118).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “zlf” md.; Lisânü’l-‘Arab, “zlf” ve “cm’a” md.; Wensinck, *el-Mu’cem*, “zlf”, “cem”, “müzelife” md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “zlf” md.; *Müsneâ*, IV, 14-15; Ezrakî, *Ah̄bâru Mekke* (Melhas), II, 187 vd.; Fâkihî, *Ah̄bâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1407/1987, IV, 312 vd.; Taberî, *Târîh* (Ebûl-Fazl), I, 121 vd.; II, 265, 303 vd.; III, 152; Hattâbî, *Garîbü’l-hadîş* (nşr. Abdülkerîm İbrâhim el-Azbâvî), Dimaşk 1402/1982, II, 24-25; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, Haydarâbâd 1352, V, 118 vd.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, Kahire 1308, II, 176, 178; Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, Beyrut 1977, IV, 341; V, 120, 133, 198; Nevevî, *el-Mecmû’*, VIII, 128, 130; a.mlf., *Tahrîru elfâzi’t-Tenbih* (nşr. Abdülganî ed-Dakr), Dimaşk 1408/1988, s. 155; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-me-*

‘ad, II, 214, 246, 248, 256, 287; Fâsî, *Şifâ’ü’l-ğarâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 493, 504; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, V, 71-74; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir’âtü’l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 47 vd., 88, 332; Abdullah b. Abdurrahman el-Bessâm, “Kitâbü Hudûdî’l-me-şâ’iri’l-mukaddese”, *Mecelletü Mecma’i’l-fıkhî’l-İslâmî*, III/3, Mekke 1987, s. 1577 vd.; Fr. Buhl, “Müzelife”, *IA*, VIII, 868-869.

DURSUN ALİ ŞEKER

Fikhî Hükümler. Hacıların güneş battıktan sonra Arafat’tan ayrılıp arefe gününü bayram gününe bağlayan geceyi sabah namazı vaktine kadar Müzelife’de geçirmeleri Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre sünnet, Mâlikîler’e göre mendup, Hanbeller’e göre müstehaptır; belirli bir süre kalarak vakfe yapmak ise bu mezheplere göre vâcip olup haccın bir rüknü değildir. Bir özrü olmadan vakfe yapmayan kimse ceza kurbanı keser. Bu hüküm, “Arafat’tan ayrılıp akın akın indiğinizde Meş’ar-i Harâm’da Allah’ı zikredin ve O’nu size gösterdiği şekilde anın” meâlindeki âyetle (el-Bakara 2/198), “Kim bizim şu -sabah- namazımızda hazır bulunur, biz ayrılıncaya kadar bizimle birlikte vakfe yapar ve daha önce gece veya gündüz Arafat vakfesini yapmış olursa haccı tamam olur” hadisine (Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 69; Tirmizî, “Hac”, 57; Nesâî, “Menâsik”, 211) dayanır. Tâbiîn âlimlerinden Alkame b. Ka’ys, Esved b. Ye’zid, Şa’bî, İbrâhim en-Nehâf ve Hasan-ı Basrî ile bazı Şâfiî fakihleri Arafat’taki vakfe gibi Müzelife’de de vakfenin rükün olduğunu, yerine getirilmediği takdirde haccın sahih olmayacağını söyler. Nevevî bunların delil olarak gösterdikleri, “Kim Müzelife’de gecelemezse haccı kaçırmış olur” meâlindeki hadisin sabit olmadığını ve hadis âlimlerince bilinmediğini, ayrıca bundan haccın geçersizliğinin değil tam olarak ifa edilmiş sayılmayacağını anlaşılması gerektiğini belirtmiştir (el-Mecmû’f, VIII, 134-135, 150; Ebû Mansûr Muhammed b. Mükerrrem el-Kirmânî, I, 538).

Hz. Peygamber’in, “Müzelife’nin her tarafı vakfe yeridir, ancak Muhassir vadisinde durmayın, geçip gidin” sözü dolayısıyla (el-Muvaţta’, “Hac”, 166; İbn Mâce, “Menâsik”, 55; krş. Müslim, “Hac”, 149; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 57, 66) Müzelife’de geceleme veya vakfe yapma buranın sınırları içindeki herhangi bir yerde bulunmakla gerçekleşir. Resûl-i Ekrem’in uygulamasına göre Kuzah tepesinde vakfe yapmak müstehap ise de izdiham yüzünden bu herkes için mümkün değildir; dolayısıyla başkalarına eziyet edip harama girmekten sakınmalıdır.

MÜZDELİFE

Hanefiler'e göre vakfenin rüknü Müzdelife denilen mekânda bulunmaktır. Kişi oraya ister bizzat gelsin ister başkası tarafından taşınmış olsun vakfe gerçekleşir. Uyukulu veya baygın durumda olmak, niyet edip etmemek, yaptığı ibadetin farkında olup olmamak vakfenin yerine gelmesine engel değildir. Hz. Peygamber'in güneş doğmadan Müzdelife'den ayrılmasını (Müslim, "Hac", 147; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 59) esas alan Hanefiler'e göre vakfenin zamanı, kurban bayramı günü fecrin doğuşu ile güneşin doğuşu arasındaki zaman dilimidir. Fecir doğmadan önce veya güneş doğduktan sonra yapılan vakfe geçerli sayılmaz. Vakfenin süresiyle ilgili vâcip olan miktar çok az bir zamandır. Sünnet olan ise vakfenin ortalık iyice ağarınca kadar devam etmesidir. Sabah namazının fecir doğduğunda alaca karanlıkta kılınması ve vakfenin namazdan sonra yapılması daha faziletlidir.

Şâfiiler ve Hanbeliler bir an bile olsa Müzdelife'de vakfe yapmakla vâcibin yerine geleceğini, hiç durmadan oradan geçip gitmenin bile yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu mezheplere göre vakfenin vakti gece yarısından sonraki zaman dilimidir; bundan önce Müzdelife'ye gelenlerin bu vakte kadar beklemesi vâcib olup daha önce ayrılan ceza kurbanı keser. Kişi, gece yarısından sonra ister bir özür sebebiyle ister özürsüz olarak Müzdelife'den ayrılırsa bir şey gerekmez. Mâlikîler'e göre gecenin herhangi bir anında kısa bir süre konaklamak, akşam ve yatsı namazlarını kılıp bir şeyler yiyip içecek kadar bir süre vakfe yapmak yeterlidir. Fecir doğduğunda alaca karanlıkta sabah namazı kılınması, ardından vakfeye durulması, ortalık iyice ağarınca kadar dua ve niyazda bulunup güneş doğmadan önce Mina'ya hareket edilmesi sünnettir.

Resûlullah'ın Müzdelife gecesi yaşlı, şişman ve kalabalığın sıkıntısına dayanamayacak durumda olan eşi Sevde ile henüz çocuk yaşta olan Abdullah b. Abbas'a ve diğer bazı kimselere erkenden Mina'ya gitme izni vermesini (Buhârî, "Hac", 98; Müslim, "Hac", 293, 303, 304) gerekçe gösteren fıkıh âlimleri, gerek yolda gerekse büyük şeytanın taşlanması sırasında oluşacak izdihamin sıkıntısından kurtulmak ve ibadetin huşû içinde ifasını sağlamak için yaşlı, zayıf ve güçsüz olan kadın ve erkeklerle çocukları gece yarısından sonra Mina'ya göndermenin sünnet olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bazı mezhepler, Mina'ya erken intikal etmeleri gereken meslek sahiplerini de bu hükme dahil et-

mişlerdir. Cünüplük, hayız gibi guslü gerektiren durumlar, Arafat vakfesi ve Mina'da şeytan taşlamada olduğu gibi Müzdelife'de vakfe yapmaya da engel değildir; ancak temizlenmiş olarak vakfe yapılması müstehaptır.

Müzdelife'de bayram için gusül abdesti almak, su bulunmaması durumunda temyemmüm etmek, akşam ve yatsı namazlarını yatsı vaktinde birleştirerek kılmak, geceyi namaz kılmak, Kur'an okumak, zikir ve dua gibi ibadetlerle ihya etmek, gece yarısından sonra şeytan taşlamak için taş toplamak, erken vaktinde kılınan sabah namazından sonra Kuzah tepesinin yanına gitmek ve Kâbe'ye dönerek Allah'a hamedip dua ve niyazda bulunmak, tek bir ve tehlîl getirip telbiye okumak, Muhassir vadisini süratle geçmek müstehap kabul edilmiştir. Ayrıca Arafat'tan Müzdelife'ye, oradan ayrılıp Mina'ya giderken Hz. Peygamber'in, "Ey insanlar! Sükûnet içinde ağır ağır yürüyün" (Müslim, "Hac", 147; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 57) tavsiyesine uyarak izdihama yol açmadan yürümek sünnettir.

Arafat'ta vakfe tamamlanıp güneş batıktan sonra Müzdelife'ye hareket eden hacıların akşam namazını yolda kılmayıp oraya ulaştıklarında yatsı namazıyla birlikte yatsı vaktinde birleştirerek (cem') kılmaları sünnettir. Bu konuda fıkıh âlimleri arasında ihtilâf bulunmadığı, hatta cem' yapmanın sünnet olduğu konusunda icmâ bulunduğu belirtilmiştir (İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, metin: s. 58; İbn Kudâme, III, 418). Akşam ve yatsı namazlarının Arafat'ta veya Müzdelife'ye giderken yolda kılınması halinde oraya varınca yeniden eda edilir. Fakat geç kalındığı için vaktin çıkmasından endişe ediliyorsa yolda kılınabilir. Cem' yapıldığı takdirde iki farz arasında sünnet kılınmaz. Hanefiler'e göre cem'in cemaatle kılınması şart olmayıp tek başına edası da câizdir, ancak cemaatle kılmak sünnettir. Bu mezhebe göre hac için ihrama girmeyen kimsenin cem' yapması câiz değildir.

Hanefiler'e göre akşamla yatsı namazı bir ezan ve Arafat'taki cem'den farklı olarak bir kâmetle kılınır. Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber, Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazını birleştirip bir kâmetle akşamı üç, yatsıyı iki rek'at olarak kıldırıştır (Müslim, "Hac", 289-291). Her namaz için ayrı ezan ve kâmet okunacağını söyleyen Mâlikîler'e göre hac ibadetini yöneten imamla birlikte Arafat'ta vakfede duran kimse Müzdelife'ye de onunla gelmişse birlikte, geri kalmışsa

tek başına cem' yapar; vakfeyi imamla beraber yapmayan kişi her namazı kendi vaktinde ayrı ayrı kılar. Ayrıca seferî durumunda olanlar yatsıyı iki rek'at, diğerleri tam olarak eda ederler. Hanbeliler ve Şâfiiler de cem'in hac sebebiyle değil seferîlikten dolayı mevrû olduğu görüşündedir. Resûl-i Ekrem'in bir ezan ve iki kâmetle akşamla yatsı namazlarını kıldığı, aralarında herhangi bir nâfile namaz kılmadığı rivayetini (Müslim, "Hac", 147) esas alan Şâfiiler'e göre bir ezan okunur, ancak her iki namaz için de kâmet getirilir. Züfer b. Hüzeyl ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî gibi Hanefî âlimleri de bu görüşü benimsemiştir. Hanbeliler, bu farklı rivayetler sebebiyle her namaz için ayrı kâmet getirilmesi daha iyi olmakla birlikte iki namazın tek kâmetle de kılınabileceğini belirtmişlerdir (ayrıca bk. CEM').

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvatta', "Hac", 166; Buhârî, "Hac", 98; Müslim, "Hac", 147, 149, 289-291, 293, 303, 304; İbn Mâce, "Menâsik", 55; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 57, 59, 66, 69; Tirmizî, "Hac", 57; Nesâî, "Menâsik", 211; İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, *Kitâbü'l-İcmâ': İslâm Hukukçularınca Üzerinde İcmâ' Edilen Konular* (nşr. ve trc. Abdülkadir Şener), Ankara 1983, metin: s. 58; tercüme: s. 38; Ebû Mansûr Muhammed b. Mükerrrem el-Kirmânî, *el-Mesâlik fi'l-menâsik* (nşr. Suûd b. İbrâhîm b. Muhammed eş-Şüreyyim), Beyrut 1424/2003, I, 528-548; Kâsânî, *Bedâ'ir*, II, 135-136; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Beyrut 1978, I, 350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 416-423; Nevevî, *el-Mecmû'*, VIII, 123-153; İbn Cüzey, *Kavânînü'l-aḥkâmî's-şer'îyye*, Beyrut, ts., s. 148; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-haḳâ'ik*, Bulak 1313, I, 27-29; İzzeddin İbn Cemâa, *Hidâyetü's-sâlik ile'l-mezâhibi'l-erba'a fi'l-menâsik* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1414/1994, III, 1038-1068; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Beyrut 1425/2003, IV, 168-178; Rahmetullah b. Kâdî Ali es-Sindî, *Lübâbü'l-menâsik* (nşr. Abdürrahîm b. Muhammed Ebû Bekir), Beyrut 1421, s. 147-149; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiyetü 'ale's-Şerḥi'l-kebir*, Kahire 1328, II, 44-45; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), II, 178, 509, 511; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, III, 178, 189; "Hac", *Mv.F.*, XVII, 54, 67; "Müzdelife", a.e., XXXVII, 93-102.

MEHMET ŞENER

MÜZE

Aslı Grekçe **mouseion** (Lat. museum) olan **müze** kelimesi Grek mitolojisindeki **Mousa** denilen dokuz ilham perisinin adından türetilmiştir ve sözlük anlamı "Musalar'ın yeri / tapınağı"dır. 1956 yılından beri Türkiye'nin de üyesi olduğu International Council of Museums (ICOM) adlı kuruluşun genel tanımlamasına göre müzeler, "tarihî- arkeolojik eserlerin ve tabiatın toplanmış nesnelere teşhir edildiği me-